

Joanna Galant

doradca metodyczny miasta Lublin

Ustny egzamin maturalny z języka angielskiego na poziomie dwujęzycznym – z doświadczeń egzaminatora

Cele, założenia kształcenia dwujęzycznego

Nauczanie dwujęzyczne, zwane również bilingwalnym, obecne jest w naszym kraju od końca lat 90. ubiegłego stulecia – w systemie egzaminowania istniało przy egzaminie dojrzałości, a obecnie od 2005 r. także w nowej formule, czyli egzaminie maturalnym. Celem kształcenia dwujęzycznego jest opanowanie języka obcego tak, by stał się on dla ucznia klasy dwujęzycznej swoistym narzędziem zdobywania wiedzy oraz medium w poznawaniu rzeczywistości kulturowej o zasięgu europejskim, ale także ogólnoswiatowym¹.

Zjawisko nauczania dwujęzycznego na IV etapie edukacyjnym należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Pierwszy z nich ma wymiar przedmiotowy, co oznacza, iż treści przynajmniej dwóch wybranych przedmiotów realizowane są zarówno w języku polskim, jak również w języku obcym będącym drugim językiem nauczania. Drugi dotyczy wyzwań, jakie stawia kształcenie danego języka obcego. Zgodnie bowiem z uregulowaniami prawnymi do klas takich mogą zostać przyjęte osoby, posiadające pewne predyspozycje językowe (sprawdzone testem predyspozycji językowych) lub też wysokimi kompetencjami z danego języka obcego, w którym również nauczane będą wybrane przedmioty. W praktyce oznacza to, iż do badania poziomu kompetencji z języka obcego wykorzystywane są różne narzędzia, m.in. test leksykalno-gramatyczny, test biegłości językowej z uwzględnieniem sprawności produktywnych i receptywnych. Ponadto dla uczniów wysoko zmotywowanych, którzy jednak nie osiągnęli zakładanego progowego poziomu kompetencji językowej, możliwe jest utworzenie tzw. klasy „0”, ze znacznie zwiększoną liczbą godzin nauczania danego języka i mniejszą liczbą innych przedmiotów realizowanych w danym roku kształcenia.

Podstawa programowa z języka obcego, będącego drugim językiem nauczania w oddziałach dwujęzycznych², która została dołączona do podstawy programowej kształcenia ogólnego w 2003 r. zawiera ambitne cele edukacyjne:

¹ Zob. dokumenty programowe Rady Europy, w tym *A Common European Framework of Reference for Languages; Learning, Teaching, Assessment*, Cambridge 2001.

² Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 6 listopada 2003.*

1. Doskonalenie umiejętności językowych do stopnia umożliwiającego swobodne posługiwanie się językiem obcym w różnych sytuacjach oraz procesie samodzielnego i krytycznego korzystania z tekstów kultury danego obszaru językowego.
2. Rozbudzenie zainteresowania dorobkiem kulturowym i cywilizacyjnym danego obszaru językowego w kontekście dorobku kraju ojczystego.
3. Budowanie poczucia tożsamości narodowej z wykorzystaniem kontekstu interkulturowego.
4. Rozwijanie postaw ciekawości, tolerancji i otwartości wobec różnych kultur.

O ile cele trzeci i czwarty wpisują się w nurt kształcenia humanistycznego i są realizowane także na innych przedmiotach, to pozostałe dwa cele oraz powiązane z nimi zadania stawiane szkole mogą sprawić pewne trudności. Wynikają one z pewnych obiektywnych, niezależnych od szkoły uwarunkowań, tj. braku programów nauczania dla klas dwujęzycznych z danego języka, będącego drugim językiem nauczania, zatwierdzonych przez ministra edukacji, braku podręczników do nauki danego języka przeznaczonych dla klas dwujęzycznych, a także braku podręczników do poszczególnych przedmiotów nauczanych dwujęzycznie, zgodnych z celami określonymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego³.

Istotne wydaje się więc przybliżenie problematyki kształcenia kompetencji lingwistycznej z języka angielskiego będącego drugim językiem nauczania w klasach dwujęzycznych oraz następujących umiejętności posługiwania się tym językiem w kontekście egzaminu maturalnego w zakresie⁴:

1. odbioru tekstu, czyli rozumienia ze słuchu i rozumienia tekstów czytanych, bogatych pod względem treści, o wysokim stopniu zróżnicowania tematyki oraz struktur leksykalno-gramatycznych, z uwzględnieniem:
 - a. określania głównej myśli tekstu,
 - b. określania głównych myśli poszczególnych części tekstu,
 - c. stwierdzania, czy tekst zawiera określone informacje,
 - d. selekcjonowania, klasyfikowania i hierarchizowania informacji i argumentów,
 - e. określania intencji i opinii autora lub nadawcy tekstu,
 - f. oddzielania faktów od opinii,
 - g. rozróżniania formalnego i nieformalnego stylu tekstu,
 - h. określania kontekstu sytuacyjnego lub komunikacyjnego,
 - i. określania związków pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu czytanego,
 - j. rozpoznawania w tekście środków stylistycznych oraz zjawisk językowych powodujących niejednoznaczność wypowiedzi (homonimii, idiomów, związków frazeologicznych),
 - k. określania typu tekstu,
 - l. rozpoznawania różnorodnych struktur leksykalno-gramatycznych oraz określania pól semantycznych w podanym kontekście;

³ W praktyce nauczyciele często korzystają z podręczników do danego przedmiotu realizowanych w innych krajach lub materiałów dostępnych w Internecie.

⁴ Zob. *Informator maturalny od 2005 roku dla absolwentów klas dwujęzycznych z języka angielskiego*, Gliwice 2003, s. 35–36.

2. tworzenia tekstu w formie wieloaspektowej wypowiedzi ustnej lub pisemnej, uwzględniającej :
 - a. opisywanie ludzi, przedmiotów, miejsc, zjawisk, czynności,
 - b. relacjonowanie wydarzeń,
 - c. przedstawianie i uzasadnianie własnych opinii, projektów, działań,
 - d. argumentowanie,
 - e. stosowanie środków leksykalno-gramatycznych, adekwatnie do ich funkcji,
 - f. pisemne wypowiadanie się w określonej formie, z zachowaniem podanego limitu słów;
3. reagowania językowego w formie ustnej lub pisemnej, czyli:
 - a. uzyskiwania, udzielania, przekazywania lub odmowy informacji, wyjaśnień, pozwoleń,
 - b. uczestniczenia w dyskusji – udzielania informacji, wyjaśnień, argumentowania, wyrażania i obrony własnych opinii i poglądów oraz negocjowania,
 - c. interpretowania i komentowania przedstawionych faktów oraz opinii innych osób,
 - d. dokonywania podsumowania dyskusji, rozmów i wypowiedzi,
 - e. stosowania środków językowych służących do wyrażania różnorodnych intencji oraz stanów emocjonalnych, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej;
6. przetwarzania tekstu w formie ustnej lub pisemnej, z uwzględnieniem:
 - a. relacjonowania, przetwarzania i przekazywania tekstów, usłyszanych lub przeczytanych w języku obcym lub języku polskim,
 - b. wyjaśniania materiałów ikonograficznych, tabel, wykresów,
 - c. stosowania zmiany rejestru, stylu lub formy tekstu.

Przedstawione powyżej standardy egzaminacyjne z zakresu umiejętności językowych stanowią rozwinięcie osiągnięć opisanych w podstawie programowej dla języka obcego będącego drugim językiem nauczania.

Opis egzaminu ustnego na poziomie dwujęzycznym

Biorąc pod uwagę złożoność kształcenia językowego w klasach dwujęzycznych w kontekście egzaminu maturalnego, chciałabym odnieść się do wybranego aspektu, jakim jest ustny egzamin maturalny z języka angielskiego zdawany na poziomie dwujęzycznym. Swoją wypowiedź opieram na prowadzonych od 2006 r. własnych badaniach, w których zastosowałam różnorodne metody, tj. obserwację, analizę dokumentacji oraz wywiady z członkami przedmiotowych zespołów egzaminujących, samymi egzaminowanymi i nauczycielami uczącymi języka angielskiego w tego typu klasach.

Egzamin z języka obcego będącego tzw. drugim językiem nauczania dla absolwentów klas dwujęzycznych składa się, podobnie jak egzamin z języka obcego nowożytnego i języka polskiego, z dwóch części: ustnej, przeprowadzanej w szkole i ocenianej przez przedmiotowy zespół egzaminacyjny oraz pisemnej, ocenianej przez egzaminatorów posiadających uprawnienia egzaminatora egzaminu

maturalnego z języka obcego w szkołach dwujęzycznych. Egzamin ten zdawany jest na jednym poziomie, określonym w standardach wymagań, i uważa się za zdany, jeśli uczeń otrzymał 30% punktów możliwych do uzyskania za tę część egzaminu. Zestawy na egzamin ustny na poziomie dwujęzycznym przygotowywane są przez okręgowe komisje egzaminacyjne. Na poziomie dwujęzycznym egzamin ten trwa ok. 15 minut, a zdający ma na zapoznanie się z zestawem 15 minut, których nie wlicza się do czasu trwania egzaminu. Zgodnie z procedurami na sali może przebywać jeden zdający i jeden przygotowujący się do egzaminu.

Zestaw zdającego zawiera zwykle tekst o długości ok. $\frac{3}{4}$ strony formatu A4 i może zawierać materiał ikonograficzny w postaci tabel, wykresów, zdjęć.⁵ Jednak w swojej trzyletniej praktyce egzaminatora matury dwujęzycznej nie spotkałam się z zestawem, który zawierałby taki materiał – zwykle jest to jeden tekst, o charakterze publicystycznym, popularnonaukowym, a rzadziej epickim, chociaż w Informatorze maturalnym w przykładowym Zestawie II, wykorzystane zostały dwa fragmenty różnych tekstów. Z założenia teksty nie są znane zdającemu, chociaż pochodzą z autentycznych źródeł, a zadanie zdającego polega na zaprezentowaniu przeczytanego tekstu oraz udzieleniu odpowiedzi na pytania egzaminującego dotyczące tekstu. Oceniane są:

1. prezentacja tekstu (8 pkt. = 40%), w tym jego usytuowanie, czyli podanie tytułu, podtytułów, danych autora, źródła tekstu, daty publikacji, rodzaju tekstu, przedstawienie treści i struktury tekstu – określenie dziedziny, tematyki tekstu, głównego problemu, wskazanie głównych części tekstu, związków logicznych pomiędzy nimi oraz głównych myśli poszczególnych części tekstu oraz podsumowanie prezentacji poprzez wyrażenie własnej opinii na temat tekstu, jego treści lub struktury,
2. rozmowa na podstawie tekstu (6 pkt. = 30%), w trakcie której zdający odpowiada na 5 – 7 pytań związanych z problematyką przeczytanego tekstu, znajdujących się jedynie w zestawie dla egzaminującego,
3. umiejętności językowe zaprezentowane podczas egzaminu (6 pkt. = 30%).

Celem prowadzonej rozmowy, będącej częścią egzaminu, jest zbadanie następujących umiejętności:

- odniesienia przeczytanych treści do realiów angielskiego obszaru językowego,
- wyrażania, argumentowania i obrony własnej opinii,
- formułowania wniosków w odniesieniu do wskazanych przez egzaminującego fragmentów tekstu na poziomie treści lub języka.

Rozmowa prowadzona powinna być w sposób naturalny, tak aby zdający miał możliwość jak najpełniejszego zaprezentowania swojej wiedzy i umiejętności językowych. Przykładowe pytania do tekstu, będące podstawą rozmowy, znajdują się jedynie w zestawie egzaminującego, który jednakże ma możliwość ich przeformułowania, zmiany lub zamiany na inne, bardziej odpowiednie do przedstawionej przez zdającego prezentacji i umożliwiające mu wykazanie się wszystkimi wymaganymi umiejętnościami.

⁵ Materiał ikonograficzny przypomina tzw. materiał stymulujący, występujący w zadaniu 1. na egzaminie ustnym z języka obcego na poziomie rozszerzonym.

Podsumowanie – wnioski i rekomendacje

Zakładane w dokumentach programowych oraz standardach egzaminacyjnych cele są realizowane, jednak stopień ich realizacji, ze względu na ich złożoność, jest różny. Do czynników mających wpływ na realizację celów nauczania bilin-gwalnego i egzaminu na poziomie dwujęzycznym z języka angielskiego badani (egzaminujący, egzaminowani, uczniowie klas dwujęzycznych, nauczyciele uczący języka angielskiego w klasach dwujęzycznych) zaliczyli:

- uświadomienie kandydatom do klas dwujęzycznych specyfiki wymagań egzaminu maturalnego, szczególnie z języka angielskiego będącego dru-gim językiem nauczania;
- konieczność opracowywania autorskich programów nauczania ze wzglę-du na brak programu wpisanego na listę MEN, uwzględniających proble-matykę nauczania dwujęzycznego także w zakresie innych niż język obcy przedmiotów;
- rozszerzanie treści wybranego podręcznika do nauki języka angielskiego z powodu braku na rynku podręcznika przeznaczonego dla klas dwuję-zycznych – w procesie kształcenia językowego wykorzystywane są pod-ręczniki różnych wydawnictw przygotowujące do osiągnięcia poziomu kompetencji językowej zakładanej dla absolwenta klasy dwujęzycznej – poziom C1 w Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego.

W opinii egzaminujących, nauczycieli języka angielskiego oraz egzaminowa-nych rodzaj zadania występujący na ustnej maturze z języka angielskiego na po-ziomie dwujęzycznym najpełniej i najbardziej wiarygodnie odzwierciedla wiedzę i umiejętności językowe. Respondenci zwrócili uwagę przede wszystkim na:

- wysoką trudność tekstów, która pełni funkcję stymulującą dla tych, którzy świadomie wybrali ten rodzaj klasy i egzaminu maturalnego;
- możliwość pełnego zaprezentowania swojej wiedzy i umiejętności języ-kowych, co wynika z powiązania wygłoszonej prezentacji z analizowanym tekstem i stanowi połączenie sprawności językowych: rozumienia tekstu czytanego, rozumienia ze słuchu i formułowania wypowiedzi ustnej;
- egzamin w tej formie umożliwia samodzielne i krytyczne korzystanie z tekstów kultury angielskiego obszaru językowego;
- rodzaj postawionego przed egzaminującym zadania umożliwia wykazania się umiejętnościami w zakresie mediacji, czyli przekształcania, streszczania, interpretowania i rozwijania cudzego tekstu oraz wyrażania własnej opinii.

W opinii respondentów należałoby zastanowić się nad zmianą przebiegu egza-minu, tak aby na sali przebywał tylko zdający. Równoczesne przebywanie na sali dwóch osób, czyli zdającego (odpowiadającego) i przygotowującego się do egzami-nu, powoduje dla tego drugiego znaczne utrudnienia. W badaniach podkreślano, iż głośna prezentacja i rozmowa egzaminacyjna nie pozwala na skupienie się nad analizą tekstu o wysokim stopniu trudności i przygotowanie jego prezentacji.

Tematyka niektórych tekstów znacznie wykracza poza materiały dostępne i wy-

korzystywane w procesie dydaktycznym, a także odbiega od zainteresowań młodzieży, np. artykuł z prasy specjalistycznej przedstawiający style w architekturze Japonii w odróżnieniu od architektury krajów skandynawskich.

Dzięki zapisowi o możliwości przeformułowania pytań rozmowa na podstawie tekstu staje się możliwa do zrealizowania, nawet jeśli tekst charakteryzuje się znacznym wskaźnikiem trudności terminologicznej, czytelności tekstu (*readability*) oraz trudności składniowej.

Za korzystne dla zdających uznano proporcje oceny za poszczególnych części egzaminu ustnego – z prezentacją tekstu są w stanie poradzić sobie nawet mniej zaawansowani językowo uczniowie, którzy dzięki pewnym strategiom i ‘obyciu’ z tekstami w języku angielskim o dużym stopniu trudności, otrzymują punkty za usytuowanie tekstu (1pkt), podsumowanie prezentacji (1pkt) oraz przedstawienie treści i struktury tekstu (zgodnie z kryteriami zdający otrzymuje 2–1 pkt za niepełną zgodność z tekstem, znaczne uchybienia w określaniu głównej myśli i wskazaniu związków logicznych między poszczególnymi częściami tekstu oraz nieuporządkowaną wypowiedź).

Zauważono wpływ poziomu kompetencji w języku polskim na rozwój kompetencji w języku angielskim, szczególnie w zakresie prowadzenia dyskursu będącego reakcją na przeczytany tekst. Zależność pomiędzy wynikiem uzyskanym za umiejętność zrozumienia przeczytanych treści i posługiwanie się językiem angielskim w zakresie mediacji przejawiająca się umiejętnością streszczenia, interpretacji i parafrazy przeczytanego tekstu oraz produkcji, czyli skutecznego uczestniczenia w dialogu lub dyskusji, jest wprost proporcjonalna do podobnych umiejętności w zakresie języka polskiego – korelację zbadano w odniesieniu do wyniku uzyskanego za podobne umiejętności na egzaminie ustnym z języka polskiego oraz w wewnątrzszkolnym badaniu wspólnych kompetencji kluczowych dla obu języków⁶.

Działaniem pożądanym byłoby przeprowadzenie podobnych badań w odniesieniu do części pisemnej egzaminu maturalnego z języka polskiego na poziomie rozszerzonym i dwujęzycznym z języka angielskiego.

Bibliografia:

1. *A Common European Framework of Reference for Languages; Learning, Teaching, Assessment*, Cambridge 2001.
2. *Informator maturalny od 2005 roku dla absolwentów klas dwujęzycznych z języka angielskiego*, Gliwice 2003.
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 6 listopada 2003.

⁶ Badanie to przeprowadzone zostało wśród uczniów klas dwujęzycznych XXIII Liceum Ogólnokształcącego im. Nauczycieli Tajnego Nauczania w Lublinie we współpracy pomiędzy nauczycielem języka polskiego dr Wiolettą Kozak i nauczycielem języka angielskiego mgr Joanną Galant.